

Sayı: 1

Yıl: 1984

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN - EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRKLÜK ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

İstanbul - 1985

AHİ EVRÂN VAKFİYYESİ VE VAKIFLARINA DÂİR *

İLHAN ŞAHİN **

1071 Malazgirt zaferinden sonra, büyük kitleler halinde Orta Asya'dan Anadolu'ya yapılan Türk göçleri, hemen hemen aralıksız olarak XIV. asra kadar devam etmiş ve bu göçler neticesinde Anadolu, Türk boy ve oymakları tarafından sistemli bir iskâna tâbi tutulmuştur¹. Yapılan bu göçler esnasında, bilhassa XIII. asrın başlarında Moğol istilâsından sonra Mâveraünnehr, Hârezm, Horasan ve Azerbaycan'dan vuku bulan göçlerde, değişik tasavvuf mekteplerine bağlı sünnî ve bâtinî derviş grupları da gelmişlerdir. Anadolu'ya gelen bu derviş grupları arasında Kübrevîlik, Sühreverdîlik ve Melâmîlik gibi yüksek zümre tarikatlarına mensup olanlar Sivas, Kayseri ve Konya gibi büyük kültür merkezlerine yerleşerek zâviyeler kurmuşlardır. Kezâ, Kalenderîlik, Yesevîlik ve Haydarîlik gibi tarikatlara bağlı olan ve samimi birer müslüman olmalarına rağmen, eski Türk inanç ve geleneklerinin etkisini hâlâ taşıyan kolonizatör dervişler ise, daha ziyâde yol üzerine, ıssız yerlere, köylere ve konar-göçer aşiretlerin muhitlerine zâviyeler tesis etmişlerdir².

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmiyetin yayılmasında önemli bir rol oynayan ve kuruldukları yerlerde bir iskân unsuru olan bu zâviyeler ile dervişlerin büyük bir kısmı hakkında, Anadolu Selçukluları ve Beylikleri dönemine âit malzemenin yetersizliği yüzünden bir şey söylemek mümkün olamamaktadır³. Her ne kadar, zâviyelerin tesis senetleri ve organik statüleri vaziyetinde olan vakfiyelerde, zâviyenin idâresine, gelir

* Bu yazı, "Ahi Evrân zâviyesinin vakıflarına dâir" adı altında, V. Milli Türkoloji Kongresi (26-30 Eylül 1983)'ne sunulan tebliğin ta'dil edilmiş şeklidir.

** Yrd. Doç. Dr. Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi.

¹ Anadolu'ya yapılan bu göçler hakkında toplu bir malûmat için bk. Mükrimin Halil Yinanç, *Anadolu'nun fethi*, İstanbul 1944, s. 168-187.

² Bu hususta bk. Fuad Köprülü, *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*, Ankara 1966²; Ahmet Yaşar Ocak, "Zâviyeler", *Vakıflar Dergisi* [VD], Ankara 1978, XII, 247-269.

³ Kuruluşları Anadolu Selçukluları ve Beylikleri dönemine dayanan zâviyelerin şeyhlerinin sülâlesine mensup olan ve varlıklarını zamanımıza kadar koruyan âilelerin muhafazası altında bu zâviyelerle alâkalı bir hayli vesikanın bulunduğu âşikârdır. Bu kabilden olarak, büyük bir kısmı şeyh âilesinin muhafazası altındaki vesikalara dayanan bir araştırma için bk. Ahmet Yaşar Ocak, "Emirci Sultan ve Zâviyesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı 9, İstanbul 1978, s. 129-208.

kaynaklarına, bu gelirlerin sarfi şekline, vakfın mahiyeti ile gayesine ve işleyiş tarzına âit kıymetli malûmat bulunmakta ise de, iktisadî ve içtimâî temayüllerin tesiri altında, bu gibi tesislerin uzun ömürleri boyunca geçirmiş olduğu safhaları, vakfiyelerden çıkarmanın mümkün olamayacağı âşikârdır.

Böyle olmakla beraber, müesseselerinin büyük bir kısmını Anadolu Selçukluları ile Beylikleri'nden tevârüs eden ⁴ ve bu meyanda Selçuklular ile Anadolu Beylikleri'nden kendisine geçen zâviyelerin vakıf ve imtiyazlarını umûmiyetle bozmayan Osmanlı Devleti'nin arşivlerinde bu hususla alâkalı bir hayli malûmata rastlamak mümkündür. Osmanlı arşivlerinde mevcut perâkende evrak ve vesikaların yanında, büyük bir kısmı XV-XVI. asırlara âit bulunan ve Osmanlı Devleti'nin idârî ünitelerini teşkil eden herhangi bir sancak veya eyâlet dâhilinde vergi vermekle mükellef olan nüfusu, vergi cins ve miktarı ile toprağın mülkiyet ve tasarruf sisteminin tahririni içine alan *Tapu-Tahrir Defterleri* incelendiğinde ⁵, kuruluşları Anadolu Selçukluları ve Beylikleri dönemine dayanan zâviyelerin hakikî hüviyet ve mâhiyetleri ile, coğrafi sâha olarak yayıldıkları yerler, sayıları ve bunların muhitleriyle olan münâsebetleri hakkında mühim bilgiler elde edebilmek mümkün olmaktadır. Çünkü, herhangi bir seyyahın tesâdüfen naklettiği sathî müşâhedelerden veya halk arasında nakledilen rivâyetlerin toplanması sûretiyle elde edilen malûmattan farklı olarak, devlet memuru sıfatını hâiz Tahrir eminlerinin bizzat mahallinde yaptıkları tedkiklerin kayıtlarını ihtivâ eden bu defterlerde, zâviyeler ve bu zâviyelerdeki dervişler ile hizmetliler isimleriyle kaydedilmiş; bilhassa zâviyelerin emlakinin dökümü ayrı ayrı yapılmıştır. Kezâ, zâviyenin ifâ ettiği vazifeler ve bu vazifelere mukabil kazandığı imtiyaz ve muâfiyetler de ayrı ayrı zikredilmiştir ⁶. *Tapu-Tahrir Defterleri*'nde, zâviyelere dâir kayıtlarda, tahririn yapıldığı yıldaki durum bildirilmesine rağmen, yukarıda zikredildiği gibi kuruluşları Anadolu Selçukluları ve Beylikleri dönemine dayanan zâviyelerin, o

⁴ Fuad Köprülü, "Bizans müesseselerinin Osmanlı müesseselerine tesiri hakkında bazı mülâhazaları", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, İstanbul 1931, I, 165-313; İsmail Hakkı Uzuncarşılı, *Osmanlı Devleti teşkilâtına medhal*, Ankara 1970².

⁵ Bu defterlerin mahiyeti hakkında bk. Ömer Lütfi Barkan, "Türkiye'de İmparatorluk devrinin büyük nüfus ve arazi tahrirleri ve Hakana mahsus istatistik defterleri", *İktisat Fakültesi Mecmuası* [IFM], İstanbul 1940-1941, II/1-2, 21-59, 214-228; L. Fekete, "Türk vergi tahrirleri", Sadrettin Karatay trc., *Bellekten*, Ankara 1947, XI, 299-328.

⁶ Bu defterlerin zâviyeler bakımından arz ettiği ehemmiyet için bk. Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak Vakıflar ve temlikler I. İstilâ devirlerinin Kolonizatör Türk dervişleri ve zâviyeler", *VD*, Ankara 1942, II, 279-386.

zamanki vaziyetleri hakkında dahi yer yer malûmak bulunmaktadır⁷. Bu bakımdan bu defterlerdeki kayıtlara dayanarak, Osmanlı Devleti döneminde kurulan zâviyelerin yanı sıra, Anadolu Selçukluları ve Beylikleri döneminde kurulmuş olan birçok zâviyenin kuruluş tarihçesine ve nasıl tesis edilmiş olduğuna dâir açıklık getirilebildiği gibi, hizmetlerini yürütebilmeleri için kendilerine vakfedilen arazilerde zâviyeye ne kadar gelir temin edildiği de tesbit olunabilmektedir.

Tapu-Tahrîr Defterleri yanında, yine Osmanlı arşivlerinde mevcut olup vakıf tesislerinin muhtelif merhalelerdeki idâresinin tatbikatta aldığı şekilleri, gelir kaynaklarının durumunu ve faaliyetlerini, rakamların diliyle ve bütün tafsilâtiyle ifâde ve tesbit eden *Muhâsebe Defterleri*'nin de, bu hususuta büyük bir ehemmiyeti hâiz olduğu bilinmektedir⁸.

Zâviyelerin hakikî hüviyetlerini ortaya çıkarmak için yukarıda zikredilen bu kaynaklara ve Osmanlı arşivlerinde mevcut perâkende evrak ve vesikalara dayanılarak umumî mahiyette, veyahutta münferit olarak bâzı araştırmalar yapılmasına rağmen, Kırşehir'in merkezinde bulunan Ahi Evrân zâviyesinin vakıflarına taalluk eden bir araştırmanın şimdiye kadar yapılmadığı görülmektedir. İleride de zikredileceği üzere, bu mevzu üzerinde şimdiye kadar yapılan çalışmalar, Ahi Evrân vakfiyesinin yayınlanmasından öteye gidememiştir.

Osmanlı arşivlerinde Ahi Evrân vakfının *Muhâsebe Defterleri*'ne şimdilik tesâdüf edilememekle birlikte, Kırşehir'in tahrîrini hâvî *Tapu-Tahrîr Defterleri*'nde, zâviyenin vakıfları ile alâkalı bir hayli malûmata rastlanılmaktadır. Ahi Evrân vakfiyesi yanında, araştırmamızın ana kaynağını teşkil eden *Tapu-Tahrîr Defterleri*'nden II. Bâyezid devrine âit olan ilk defter 890 (1485)⁹, Kanunî Sultan Süleyman devrine âit olan ikinci

⁷ Ö.L. Barkan, *Vakıflar ve temlikler*, s. 295 v.d.

⁸ Meselâ bk. Ö.L. Barkan, "Fatih Câmî ve İmareti tesislerinin 1489-1490 yıllarına âit Muhasebe bilânçoları", *İFM*, İstanbul 1963, XXIII/1-2, 297-341; Aynı yazar, "Ayasofya Camii ve Eyüb Türbesinin 1489-1491 yıllarına âit Muhasebe bilânçoları", *Aynı Mecmua*, s. 342-379; Aynı yazar, "Edirne ve civarındaki bazı imâret tesislerinin yıllık Muhasebe bilânçoları", *Belgeler*, Ankara 1965, 1/2, 235-377; Aynı yazar, "Süleymaniye Camii ve İmareti tesislerine âit yıllık bir Muhasebe bilânçosu, 993/994 (1585-1586)", *VD*, Ankara 1971, XI, 109-161; Suraiya Faroqhi, "Vakıf administration in sixteenth Century Konya the Zaviye of Sadreddin-i Konevi", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, XVII/2, 145-172.

⁹ Başbakanlık Arşivi [BA], *Tapu-Tahrîr Defteri* [TD], nr. 19. Tokat, Sivas ve Kırşehir vilâyeti ile tâlîlerinin tahrîrini içine alan bu defter, Tahrîr emini Tâceddin ve Kâtib Muhyiddin tarafından mufassal olarak tanzim ve tertip edilmiştir (bk. BA, *Aynı defter*, s. 3).

defter 932(1526)¹⁰ ve III. Murad devrine âit olan üçüncü defter ise 992(1584) tarihli¹¹.

Bilindiği gibi, Anadolu'da Türk-İslâm kültür ve medeniyetinin oluşturulmasında ve bilâhire Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda mühim bir rol oynayan Anadolu'daki Ahi teşkilâtının¹² müessisi Ahi Evrân'ın hayatı hakkında menkıbevî bilgilerin dışında fazla bir malûmat bugüne kadar intikal etmiş değildir. Debbağların pîri ve dolayısıyla esnaf ve san'atkârların lideri olan Ahi Evrân hakkında bilinenler, O'nun ilk tasavvufî terbiyeyi Horasan ve Mâveraünnehr'de iken Ahmed Yesevî (?-1166)'nin talebelerinden aldığı, asıl adının Şeyh Nasîrüddîn olduğu ve Anadolu'ya geldikten sonra şehir şehir, kasaba kasaba gezerek Ahi teşkilâtını kurduğu ve bir müddet Denizli, Konya ve Kayseri'de ikamet ettikten sonra Kırşehir'e yerleştiğidir. Doksan üç yıl yaşan Ahi Evrân'ın 1300 yılları¹³, 1317 yılları¹⁴ ve hattâ 1302-1317 yılları arasında¹⁵ vefat ettiğini kabul edenler olduğu gibi, Orhan Gazi (1324-1360) zamanında bir hayli yaşlı olarak vefat ettiğini kabul edenler de vardır¹⁶. Kezâ, son zamanlarda yapılan araştırmalarda,

¹⁰ BA, TD, nr. 998. İdârî bakımdan Bozok'un kazâları arasında yer alan Kırşehir ile sair yerlerin tahririni içine alan ve icmâl olarak tanzim edilen bu defterin mufassalına maalesef tesâdüf edilememiştir.

¹¹ Ankara Tapu-Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi [KK], TD, nr. 139. Kırşehir sancağının mufassal bir tahriri olan mezkûr defter, sâbık Karaman Vilâyeti Defterdarı Mustafa bin Ahmed tarafından tanzim edilmiştir (bk. KK, *Aynı defter*, 2b).

¹² F. Giese, "Osmanlı İmparatorluğu'nun teşekkülü meselesi", Köprülü-zâde Ahmed Cemal Bey trc., *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1925, I, 151-171; Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu*, Ankara 1972², s. 153-159; Ö. L. Barkan, *Vakıflar ve temlikler*, s. 292 v.d.

¹³ C1. Cahen, *Pre-Ottoman Turkey. A general Survey of the material and spiritual culture and history (1071-1330)*, London 1968, s. 339; Ernst Werner, *Die Geburt einer Grossmacht. Die Osmanen*, Berlin 1978, s. 80.

¹⁴ Franz Taeschner, "Legendenbildung um Achi Evran, den Heiligen von Kırşehir", *Festschrift Friedrich Giese*, Leipzig 1941, s. 62-63.

¹⁵ Ahi Evrân'ın ölümü üzerine Kırşehirli Gülşehri'nin yazdığı 167 beyitlik mesneviyi yayımlayan Franz Taeschner (*Gülşehris Mesnevi auf Achi Evran, den Heiligen von Kırşehir und Patron der türkischen Zünfte*, Wiesbaden 1955), mesnevinin müellifinin Gülşehri olmasından hareketle, Ahi Evrân'ın 1302-1317 yılları arasında vefat ettiğini söylemektedir ("Kırşehir, ein altes Kulturzentrum aus spat-und nachseldschukischer Zeit", *Necati Lugal Armağanı*, Ankara 1968, s. 591).

¹⁶ Cevat Hakkı Tarım, *Kırşehir tarihi üzerinde araştırmalar I*, Kırşehir 1938, s. 124; Suraiya Faroqhi, "XVI.-XVIII. yüzyıllarda Orta Anadolu'da şeyh âileleri", *Türkiye İktisat Tarihi Semineri, Metinler/Tartışmalar, 8-10 Haziran 1973*, Ankara 1975, s. 206.

Ahi Evrân'ın 567-660 (1175-1262) yılları arasında yaşadığını ileri sürenler de bulunmaktadır¹⁷.

Bugün Kırşehir'in tam ortasında kendi adıyla bilinen Ahi Evrân mahallesinde bulunan Ahi Evrân zâviyesinin¹⁸, hangi tarihte inşâ edildiği kesin olarak bilinmemekle beraber, zâviye üzerinde mevcut çeşitli kitâbelerden, zâviyeyi teşkil eden binâların her birinin çeşitli zamanlarda yapıldığı anlaşılmaktadır. Muhtemelen başlangıçta basit bir zâviye mevcutken, bilâhira 854 (1450) tarihinde Seydi Bey-oğlu Emir Hasan Bey bu türbe üzerine kubbeli bir binâ inşâ ettirmiş ve bu hâdiseyi ifâde eden bir de kitâbe koydurmuştur¹⁹. Daha sonra, 886(1481) tarihinde yâni Fâtih Sultan Mehmed'in saltanatının son yıllarında Dulkadır-oğlu Alâüddeve Bey tarafından bu binâ büyütülmüş²⁰ ve 968(1560-61) tarihinde yâni Kanunî Sultan Süleyman zamanında, Ahi Evrân'ın ahfadından olan bir Şeyh tarafından bir mescid ilâve edilmiştir²¹.

Ahi Evrân vakfiyesinin aslı hâlen mevcut olmamakla beraber, arapça olarak tanzim edilen asıl vakfiyeden muhtelif tarihlerde kopya edilmiş olan ve asıl vakfiyenin aynısı olduğuna dâir Kırşehir'de vazifeli kadılar tarafından tasdik edilen vakfiye sûretleri bulunmaktadır. XX. asrın ilk

¹⁷ Mikâil Bayram, "Ahi Evren kimdir?", *Türk Kültürü*, Ankara 1978, XVI/191, 658-668; Aynı yazar, "Ahi Evren'in öldürülmesi ve ölüm tarihinin tesbiti", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı 12, İstanbul 1982, s. 521-540.

¹⁸ Kırşehir'in merkezindeki Ahi Evrân zâviyesinin yanı sıra, Tokat'ın merkezinde dahi Ahi Evrân adını taşıyan diğer bir zâviyenin mevcut olduğu ve bu zâviyeye Artukâbâd ve Silisözü nâhiyelerine tâbi bâzi köylerin mâlikâne hâsılının vakfedildiği, Tokat'ın tahririni hâvî 859/1455 (BA, TD, nr. 2, s. 384-385, 404, 421-425) ve 890/1485 (BA, TD, nr. 19, s. 257-260) tarihli defterlerden anlaşılmaktadır. Tokat'daki Ahi Evrân zâviyesinin Anadolu'da çok yaygın olan Ahi zâviyelerinden birisi olduğu anlaşılmakla beraber, Ahi Evrân tarafından mı, yoksa onun adına başkası tarafından mı kurulduğu meselesi şimdilik bilinmemektedir.

¹⁹ Halim Baki Kunter, "Kitâbelerimiz", *VD*, Ankara 1942, II, 434; C.H. Tarım, *Kırşehir tarihi üzerinde araştırmalar*, s. 115; bu kitâbenin metni, C.H. Tarım'ın aynı kitabının ikinci baskısında da mevcuttur (bk. *Tarihte Kırşehir-Gülşehir*, İstanbul 1948, s. 86).

²⁰ H.B. Kunter, *Kitâbelerimiz*, s. 434; C.H. Tarım, *Kırşehir tarihi üzerinde araştırmalar*, s. 115; aynı kitabın ikinci baskısında yer alan bu kitâbenin metni için bk. *Tarihte Kırşehir-Gülşehir*, s. 86.

²¹ H.B. Kunter, *Kitâbelerimiz*, s. 434; C.H. Tarım, *Tarihte Kırşehir-Gülşehir*, s. 85. Bu zâviye hakkında umûmi malûmat için şimdilik bk. Saim Ülgen, "Kırşehir'de Türk eserleri", *VD*, Ankara 1942, II, 256, 260-261; W. Ruben, "Kırşehir'in dikkatimizi çeken san'at Âbideleri", *Bellekten*, Ankara 1947, XI, 616 v.d.; İbrahim İsmail, *Türkiye'nin suhht-ıçtimâf coğrafyası: Kırşehir vilâyeti*, İstanbul 1341/1925, s. 14-15.

yarısında çıkartılan bu vakfiyye sûretlerinden tesbit edilebildiği kadariyle 1 adet Başbakanlık Arşivi'nde²², 2 adet Kırşehir Turizm Derneği'nde²³ ve 1 adet Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mevcuttur²⁴. Daha önce birkaç defa yayınlanan bu vakfiyye sûretleri²⁵ arasında hiçbir fark bulunmamakla beraber, Başbakanlık Arşivi ile Kırşehir Turizm Derneği'ndeki sûretlerin 676 (1277) ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki sûretin 706 (1306-1307) tarihli asıl vakfiyyeden kopya edildiği görülmektedir.

Vakfiyye sûretlerinde, Ahi Evrân vakfının kimin tarafından kurulduğuna dâir bir kayıt bulunmamakla beraber, vakfın "Evladlık Vakıf" statüsüne hâiz olduğu kaydedilmektedir. Bilindiği üzere, "Evladlık Vakıf" statüsünde olan vakıflarda, vakfedilen arazinin gelirinin bir miktarı zâviyenin kendi masraflarına ayrıldıktan sonra, kalan meblağ zâviyeyi yöneten şeyhin âileleri arasında paylaşılmaktaydı. Zâviye şeyhi öldükten sonra, umûmiyetle tasarruf hakkı âilesine intikal ettiğinden, âilenin en yaşlısı ve en ehliyetlisi olan evlad, şeyhlik makamını işgal ederek vakfi yönetmekte ve vakfın gelirini âile fertleri arasında paylaşmaktaydı. Bu durum soydan soya sürüp gittiğinden bu nevi vakıflara "Evladlık Vakıf" denilmekte idi²⁶. Ahi Evrân âilesinde babadan oğula intikal eden şeyhlik makamı, Devlet merkezi tarafından berat verilmek sûretiyle tasdik olunmakta, icabında Ahi Evrân evladları tarafından "ber-veç-i iştirak", yâni ortaklaşa olarak tasarruf edilebilmekte ve hatta bu şeyhler vakfın muhsûlü toplandıktan sonra nöbet ile misafirleri ağırlamakta idiler. Meselâ, 1485'de zâviye şeyhliğini Ahi Çelebi ve Ahi Sinan ortaklaşa olarak tasarruf

²² Ali Emiri tasnifi, Osmanlı istiklâlinden önceki kısım, nr. 2.

²³ Kırşehir Turizm Derneği'nde çelik bir kasa içinde muhafaza edilen bu sûretler, derneğin faaliyetinin durmasıyla, aynı kasa içinde Kırşehir İl Halk Kütüphanesi'ne nakledilmiş ve burada muhafaza altına alınmıştır.

²⁴ Dester no 608/2, s. 16-17.

²⁵ 676 (1277) tarihli arapça vakfiyyenin metnini yayınlayan C.H. Tarım (*Kırşehir tarihi üzerinde araştırmalar*, s. 174-176), aynı kitabının ikinci baskısında vakfiyyenin sâdece Türkçe tercümesini vermiştir (*Tarihte Kırşehri-Gülşehri*, s. 83-85). 706 (1306-1307) tarihli vakfiyye ise, Muallim Cevdet tarafından neşredilmiştir (bk. *Zeyl alâ Fasl el-ahiyye el-fityân et-Türkiyye fi kitâb er-rıhle li İbn Battuta*, İstanbul 1351/1932, s. 279-282). Mikâil Bayram, Muallim Cevdet'in vakfiyye sahibini yâni Ahi Evrân'ı hiç olmazsa Orhan Gazi devrine yaklaştırmak için, vakfiyyenin 676 (1277) olan tarihini, 706 (1306-1307) olması gerekir düşüncesiyle değiştirmiş olduğunu ileri sürmekle beraber (bk. *Ahi Evren kimdir?*, s. 656, not 1; *Ahi Evren'in öldürülmesi*, s. 523, not 18), Muallim Cevdet'in bu vakfiyyenin tarihini değiştirmedeği ve kuvvetli bir ihtimalle Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki vakfiyye sûretini neşrettiği anlaşılmaktadır.

²⁶ Ömer Lütfi Barkan, "Şer'i miras hukuku ve evladlık vakıflar", *Hukuk Fakültesi Mecmuası*, İstanbul 1940, VI/1, 156-181.

ettikleri gibi ²⁷, 1584'de şeyhlik makamına mutasarrıf olan üç kişiden zâviye şeyhi Hüseyin Çelebi, vakıf mütevellisi Calabverdi ve vakıf nâzırı Sâdık'ın nöbet ile misafirleri ağırladıkları anlaşılmaktadır ²⁸.

Zâviye şeyhliğinin ortaklaşa olarak tasarruf edildiği vakitlerde, şeyhler arasında hiç şüphesiz bâzı anlaşmazlıklar ve geçimsizlikler olmaktadır. Bu durumun bir neticesi olarak şeyhler, birbirlerinin hisselerini ele geçirmek ve böylece şeyhliğe yalnız başlarına mutasarrıf olmak için zaman zaman kendi aralarında mücadele dahi etmekteydiler. Nitekim, 1227(1812), 1236(1820-21) ve 1237(1821-22) gibi muhtelif tarihleri taşıyan ve esas kısmı Şeyh Mehmed adlı birisinin arzuhalini ihtivâ eden bir vesıkada, Ahi Evrân zâviyesinin şeyhlik, mütevellilik ve nâzırlık haklarının yarısı Sağır Mehmed b. Şeyh Ömer'in elinde iken, hakların dörtte birini zimmetinde bulunduran Şeyh Musa'nın ortağının öldüğünü iddia ederek onun hisselerini ele geçirmeğe muvaffak olduğunun ve Şeyh Mehmed aleyhine dava açtığıının zikredilmiş olması ²⁹, şeyhler arasındaki bu mücadelenin bazan uzun seneler devam ettiğine de işaret etmektedir.

Ahi Evrân vakfiyesinin aslı bugün elde mevcut olmadığından, vakfiyenin ilk tanzimi sırasında zâviyeye tahsis edilen vakıf araziye kesin olarak tesbit etmek mümkün olamamaktadır. Zâviyeye tahsis edilen vakıf arazi ile sâir yerleri, kendi devirlerindeki yâni XX. asırdaki adlariyle anan vakfiyeye sûretlerinde, zâviyenin vakıflarını teşkil eden arazinin vergi hâsılının tamamı vakfa âit olmayıp; 1/2, 1/4 veya 1/6 hissesinin vakfa âit olduğu ve bu yerlerin aşağıdaki gibi sıralandığı görülmektedir:

- 1- Ağça-Ağıl mezraası, 1/2 hissesi
- 2- Ahi-Bozlar köyü, 1/2 hissesi
- 3- Arslan-Tomuş köyü, 1/2 hissesi
- 4- Baran-Ağıl köyü, 1/4 hissesi
- 5- Bügdüz köyü, 1/4 hissesi
- 6- Çarık köyü, 1/2 hissesi
- 7- Gökce-Öyük (= Gökce-Deniz) köyü, 1/2 hissesi

²⁷ "Zaviye-i Ahi Evrân aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân, meşihat, der tasarruf-ı Ahi Çelebi ve Ahi Sinan, be-hükmi-şerif-i Şâhî" (BA, TD, nr. 19, s. 288).

²⁸ "Cihet-i meşihat evlâda meşrûat olmağın, evlâddan üç nefer kimesne ber-vech-i iştirâk meşihata mutasarrıf olup, cümle mahsûlü vakf kabz edüp müsâfirin geldikce neobet ile ta'âm verdikleri Dergâh-ı mu'allâya arz olundukda, evlâdın her birine cihet-i hisse buyurulmağın, evlâddan Hüseyin Çelebi Şeyh ve Calabverdi müteveli ve Sâdık nâzır ta'yin olunup, defter-i vakfiyyete dahi kayd olunmuşlardır. Mâ'âdâsı ayende ve revendeye sarf deyü mukayyed ber müceb-i defter-i atik" (KK, TD, nr. 139, 56a).

²⁹ S. Faroqi, *Anadolu'da şeyh âileleri*, s. 206.

- 8- Gökcelü köyü, 1/2 hissesi
- 9- Gümüş-Künbet köyü, 1/2 hissesi
- 10- İl-Melik köyü, 1/2 hissesi
- 11- İnceğiz mezraası, 1/2 hissesi
- 12- Kara-Halil köyü, 1/2 hissesi
- 13- Karsalan köyü, 1/6 hissesi
- 14- Kızıl-kaya köyü, 1/2 hissesi
- 15- Kızılca-köyü, 1/4 hissesi
- 16- Kulpak köyü, 1/2 hissesi
- 17- Lodran köyü, 1/2 hissesi
- 18- Mikâil-Hisâri köyü, 1/2 hissesi
- 20- Seyfe-Saray köyü, 1/2 hissesi
- 21- Umur-Köy mezraası, 1/2 hissesi
- 22- Yazı-Kınık köyü, 1/2 hissesi
- 23- Yazı-Yemin mezraası, 1/2 hissesi
- 24- Kırşehir'e merbut iki çiftlik yer ve burada mevcut tarlalar, bahçeler, evler, hamam ve değirmen

Zâviyenin vakıflarını teşkil eden köy, mezraa ve sâir yerler, vakfiyye sûretlerine göre bunlar olmasına rağmen, şimdiye kadar yapılan bâzı araştırmalarda, bu vakfiyyenin sahte olduğunu beyan edenler olduğu gibi³⁰, vakfiyyedeki şartlar arasında, Ahi Evrân türbesine bitişik câmi'de, Cuma ve Pazartesi geceleri sabah namazından sonra Şeyh tarafından Yâsin sûresiyle, Şeyh Hâmid-i Velî'nin evradının okunmasının yer almış olması ve 805 (1402) tarihinde vefat eden, Hacı Bayram-ı Velî'nin şeyhi olan ve Konya Aksaray'nda türbesi ve tekkesi bulunan Şeyh Hâmid-i Velî'nin, asıl vakfiyyenin tanzim tarihi olan 676 (1277) veya 706 (1306-1307) tarihlerinde vefat etmesi şöyle dursun, doğmuş olmasının bile mümkün olamayacağından; kezâ vakfiyyede arapçaya uymayan, anlamı bulunmayan yanlış ibâreler ve farsça terkipler ile o zaman için kullanılmayan bâzı terimlerin bulunmasından hareketle, bu vakfiyyenin muhtemelen XV. asırda uydurulduğu kanaatinde olanlar dahi vardır³¹.

Vakfiyyenin sahte olduğuna veya uydurulduğuna dâir ileri sürülen bu görüşleri destekler mahiyette kesin olarak bir fikir beyan etmek çok güç

³⁰ F. Taeschner, *Kırşehir, ein altes Kulturzentrum*, s. 590.

³¹ *Vilâyet-nâme: Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî*, Haz. Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul 1958, s. 129 v.d. Mikâil Bayram ise, vakfiyyede adı geçen Şeyh Hâmid-i Velî'nin Evhadüddin Hâmid el-Kirmânî olduğunu (*Ahi Evren kimdir?* s. 663) ve bu zâatın Ahi Evrân'ın şeyhi ve kayınpederi bulunduğunu ileri sürmektedir (*Ahi Evren'in öldürülmesi*, s. 523, not 20).

gözükmektedir. Zirâ, II. Bâyezid devrine âit 1485 tarihli Kırşehir'in tahririni hâvî ilk defterde, vakfiyyede adı geçen birkaç yerin, II. Bâyezid devrinden önceki devirlerde de vakıf statüsüne hâiz olduğuna dâir bâzı kayıtlar bulunmaktadır. Bu cümleden olarak Ahi Evrân vakıfları arasında yer alan ve mâlikâne hâsılının tamamı vakfa, divânî hâsılının tamamı ise Dulkadir beyi Alâüddevle Bey'in hâssına âit bulunun Lodran ve Çarık mezraalarının, 1485'den önce buraları tahrîr ettiği anlaşılan Umur Bey defterinde dahi aynı statüye hâiz olduğu belirtilmektedir³². 1485'den önce Lodran ve Çarık mezraaları tahririnin bulunduğu Umur Bey defterine bugün için rastlamak mümkün olamamakla beraber, Fâtih Sultan Mehmed zamanına âit olan ve 859 (1455) tarihini taşıyan Tokat vilâyeti ve tâlîlerinin, yâni buraya mülhak ve muzaf olan bölgenin ilk tahririnin Umur Bey tarafından yapıldığı³³ ve burada adı geçen Umur Bey'in hiç şüphesiz 1485'den önceki yıllarda Ahi Evrân vakfına âit olan Çarık ve Lodran mezraalarını tahrîr eden Umur Bey olduğu anlaşılmaktadır. Şu halde, Umur Bey'in Çarık ve Lodran mezraalarını muhtemelen 1455 veya müteakip yıllarda tahrîr etmiş olması, vakfiyyede adı geçen Çarık ve Lodran mezraalarının 1455 veya müteakip yıllarda dahi Ahi Evrân vakfına âit olduğunu göstermektedir.

Böyle olmakla beraber bu iki mezraanın haricinde, 1485'de vakfa âit olan diğer yerlerin, Umur Bey defterinde aynı statüye hâiz olduğuna dâir bir kayıt yer almamaktadır. İşte bu durum ve aşağıda zikredilecek olan hususlar nazarı itibara alınacak olursa, vakfiyyenin sahte olduğunu veya uydurulduğunu değil, XV. asrın ikinci yarısında yeniden tanzim edildiğini düşünmek mümkün olmaktadır.

Şöyle ki: Vakfiyyenin "Şuhûdü'l-hâl" kısmındaki şahıslar arasında en başta Sinan Çelebi bin Mes'ud adlı bir şahıs yer almaktadır. Bunun yanı sıra, Ahi Sinan bin Ahi Mes'ud adlı bir şahsa evâhir-i Muharrem 876 (1471 Temmuz ortası) tarihinde Ahi Mahmud tarafından Ahilik pâyesinin verildiğine dâir bir icâzet-nâme bulunmaktadır³⁴. Vakfiyyenin "Şuhûdü'l-hâl" kısmında adı geçen Sinan Çelebi bin Mes'ud'un fazla olarak Çelebi adını aldığı görülmekte ise de, babasının adının Mes'ud olması ve bu durumun icâzet-nâme sahibi Ahi Sinan bin Ahi Mes'ud'a aynen uyması

³² BA, TD, nr. 19, s. 289.

³³ BA, TD, nr. 2, s. 3, 466.

³⁴ Bu icâzet-nâme C.H. Tarım tarafından yayınlanmıştır (bk. *Kırşehir tarihi üzerinde araştırmalar*, s. 170-173. İcâzet-nâmenin klîşe hâlinde verilen metni ise aynı kitabın sonunda yer almaktadır).

sebebiyle, bu iki şahsın kuvvetli bir ihtimalle aynı şahıs olduğu ve bu noktadan hareketle vakfiyenin “Şuhûdü'l-hâl” kısmında en başta zikredilen Sinan Çelebi bin Mes'ud'un, 876 (1471) tarihinde hayatta bulunduğu anlaşılmaktadır. Kezâ, 1485 tarihli Kırşehir'in tahririni hâvî Tapu defterinde, Ahi Evrân zâviyesi şeyhliğine Ahi Çelebi ile birlikte tasarruf eden ve defterde babasının adının Mes'ud olduğu tasrih edilmeyen Ahi Sinan'ın da³⁵, Sinan Çelebi bin Mes'ud yahud Ahi Sinan bin Ahi Mes'ud'dan başka bir şahıs olmadığı kanaati hâsıl olmaktadır. Bunun yanı sıra, 1485 ve 1526 tarihli Tapu defterlerinde, Kırşehir'de mevcut bir değirmende, Ahi Evrân evladlarından Ahi Mes'ud ve Ahi Mahmud adlı şahısların hisselerinin bulunduğu görülmektedir³⁶. Her iki defterdeki kayıta da, Ahi Mes'ud ve Ahi Mahmud'un değirmendeki hisselerini mülkiyyet üzere tasarruf ettikleri belirtilmekle beraber, 1485 tarihli ilk defterde bu hisseler Ahi Mes'ud ve Ahi Mahmud'un mirasçılarının mutasarrıf olduğu zikredilmektedir. Bundan da Ahi Mes'ud ve Ahi Mahmud'un 1485'de hayatta olmadıkları neticesi çıkmaktadır. Burada adı geçen Ahi Mahmud'un, 1471'de Ahi Sinan'a Ahilik icâzet-nâmesini veren Ahi Mahmud olması kuvvetle muhtemeldir. Diğer taraftan mezkûr Ahi Mes'ud'un, 1471'de Ahilik icâzet-nâmesi verilen ve 1485'de zâviye şeyhi olan Ahi Sinan'ın babası Ahi Mes'ud olup-olmadığına dâir bir şey söylemek ilk anda güç olmakla beraber, Ahi Evrân vakfının Evladlık vakıf statüsüne hâiz bulunmasından ve Ahi Mes'ud'un ise Ahi Evrân'ın evladlarından olmasından dolayı, zâviye şeyhliğine tasarruf eden Ahi Sinan'ın babasının mezkûr Ahi Mes'ud olduğunu zikretmek mümkündür. Belirtilen bu hususlar dahilinde, vakfiyyede adı geçen Sinan Çelebi bin Mes'ud'un 1471 tarihinin yanı sıra, 1485 tarihinde de hayatta olduğu göz önüne alınacak olursa, vakfiyenin muhtemelen XV. asrın ikinci yarısında yeniden tanzim edildiği ortaya çıkmaktadır.

Ancak bu husus mütalaa edilirken, XV. asrın ikinci yarısının II. Bâyezid (1481-1512) devrine rastlamasını da hesaba katmak icap

³⁵ Bk. yk. not 27.

³⁶ “*Âsiyâb, hacet bir, çeyreği vakf-ı zâviye-i Şeyh Kaya ve buçuk çeyreği vakf-ı zâviye-i Ahi Evrân ve iki buçuk çeyreği dahi verese-i Ahi Mes'ud ve Ahi Mahmud, evlâd-ı Ahi Evrân, hisselerince mülkiyyet üzere tasarruf ederler*” (BA, TD, nr. 19, s. 281); “*Âsiyâb, bir hacet, on iki sehimde üç sehim vakf-ı zâviye-i mezbûre ve bir buçuk sehim vakf-ı zâviye-i Ahi Evrân ve yedi buçuk sehim de Ahi Mes'ud ve Ahi Mahmud, evlâd-ı Ahi Evrân hisselerine mülkiyyet üzere tasarruf ederler, ber-müceb-i defter-i atik*” (BA, TD, nr. 998, s. 674). Bu son defterde yâni 1526'da üç hisseye tasarruf eden zâviyenin adı verilmemekle beraber, bu zâviyenin ilk defterde yâni 1485'de çeyrek hisseyi tasarrufu altında bulunduran Şeyh Kaya zâviyesi olduğu anlaşılmaktadır.

etmektedir. Bilindiği üzere, Fâtih Sultan Mehmed zamanında doğuda ve batıda devamlı olarak yürütülen savaşlar, hazineyi tüketmiş ve gelir kaynaklarını azaltmıştı. Bu duruma bir çâre olmak üzere, 1476'daki Boğdan seferinden döndükten sonra, tîmâr ve zeâmetlerin yeniden gözden geçirilmesini isteyen Fâtih, askerî dirlikleri artırmak ve merkezî idâreyi daha da kuvvetlendirmek için, vakıf ve mülklerin statüsünün bozulması cihetine gitmiş ve bu arada pek çok zâviyenin vakıf ve mülklerinin statüsünü de bozarak tîmâra çevirmiştir. Bu durum vakıf ve mülk sahipleri arasında umûmî olarak bir huzursuzluk yarattığından, II. Bâyezid tahta geçince, bu huzursuzluğun önünü almak için, babası tarafından tîmâra verilen vakıf ve mülk arazilerin büyük bir kısmının vakfiyyetini ve mülkiyyetini geçerli kılmıştır³⁷.

Bu bakımdan yukarıda zikredilen uygulamanın, ister istemez Ahi Evrân vakfı için de mümkün olup olmadığı hatıra gelmektedir. Zirâ, 1485 tarihinde, yâni II. Bâyezid devrinde tanzim edilen Kırşehir tahrîrini hâvî Tapu defterinin baş kısmında, evkaf ve emlâke âit olan yerlerin, II. Bâyezid tarafından yeniden mukarrer kılındığının belirtilmiş olması³⁸, Ahi Evrân vakıflarının tamamına veyahutta bir kısmına Fâtih zamanında el konularak tîmâra çevrilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Bu da vakfiyyenin XV. asrın ikinci yarısında, yâni II. Bâyezid devrinde, muhtemelen eski vakfiyyenin şartlarına yeni bir takım şartlar eklenmek sûretiyle, şahitlerin beyânları mücebince yeniden tanzim edilmiş olduğu hususunu daha da kuvvetlendirmektedir.

Belirtilen bu hususların yanı sıra, Ahi Evrân vakfiyyesinde zâviyeye vakıf olarak tahsis edilen köy, mezraa ve sâir yerler³⁹, aşağı yukarı aynı statüyü hâiz olarak Kırşehir'in tahrîrini ihtivâ eden Tapu defterlerinde de zikredilmektedir. Bu durum, daha önceden tîmâra tebdil edilmiş olan bir vakfın sıhhatine dâir sağlam bir karîne olmadan tekrar vakfa tahvili, vakıf müessesesinin çok iyi işlediği bir devrede, mezkur vakfın sıhhati için dahi bir delil sayılabileceğini göstermektedir.

Vakfiyyede, vakfa âit olan yerlerin 1/2, 1/4 veya 1/6 hissesinin vakfa tahsis edilmiş olması, Kırşehir'in tahrîrini ihtivâ eden Tapu defterlerinde, mezkûr yerlerin iki baştan tasarruf edildiğine, yâni toprağın tasarruf

³⁷ Bu hususta mütemmim malûmat ve bibliyografya için bk. Zeki Arkan, "Hamid Sancağı'ndaki Tîmâr düzenine ilişkin araştırmalar", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı 12, İstanbul 1982, s. 101-108.

³⁸ BA, TD, nr. 19 s. 3.

³⁹ Bk. yk.

şeklinde Mâlikâne-Divânî sisteminin uygulandığına delâlet etmektedir. Bilindiği üzere, toprağın tasarruf şeklinde Mâlikâne-Divânî sisteminin uygulandığı yerlerdeki arazinin mülkiyeti, aslında vakıf veya mülk sahibine âit olmakla beraber, vakıf veya mülk sahipleri toprağı işleyen ahâlden sâdece toprak kirası istemek hak ve selâhiyetine hâiz idiler. Bu bakımdan toprağın sâdece kuru bir mülkiyetine sahip olan vakıf veya mülk sahipleri, toprağı işleyen ahâlden toprak kirası olarak “Mâlikâne hissesi” tâbir edilen bir kira almaktaydılar. Bu kira umûmiyetle mahsulün (hububat, bağ, bahçe, bostan ve kovan öşrü ile değirmenden alınan vergi dahildir) beşte, yedide veya onda biri olarak kabul edilmişti. Bunun haricinde toprağı işleyen ahâlinin vermeğe mecbur olduğu diğer bütün hak ve vergiler ise (bu haklar arasında örf ve âdetler ile toprağın verim kabiliyetine göre değişen ve mahsulün onda birinden yarısına kadar yükselebilen toprak haracı yanında, çift, bennâk, caba, gerdek, tapu, ağnam vergileri gibi şer’î ve örfî bütün vergiler mevcuttur), “Divânî” adı altında doğrudan doğruya Devlete, yâni orada Devleti temsil eden sipâhi veya âmile âit bulunuyordu ⁴⁰.

Ahi Evrân Zâviyesi vakıflarını teşkil eden yerlerin tasarrufunda uygulanan Mâlikâne-Divânî sisteminde, Mâlikâne hissesi Ahi Evrân vakfı, veyahutta Ahi Evrân vakfı ile beraber Kırşehir’deki başka bir vakıf tarafından ortaklaşa olarak tasarruf olunmakta, Divânî hissesi ise orada Devleti temsil eden kimseler tarafından tasarruf edilmekte idi. Aşağıdaki Tablo incelenecek olursa, 1485 ⁴¹, 1526 ⁴² ve 1584 ⁴³ tarihli Kırşehir Tapu defterlerinde, mâlikâne hissesi Ahi Evrân vakfına âit olan yerlerin durumu daha iyi anlaşılabilir olacaktır.

Köy veya Mezraa	1485'deki Mâlikâne his.	1526'daki Mâlikâne his.	1584'deki Mâlikâne his.
Ağça-Ağıl	—	1	1
Ahi-Boz	1	1	1
Arslan-Tokuş	1	1	1
Baran-Ağılı	—	—	1/2

⁴⁰ Mâlikâne-divânî sistemi hakkında bk. Ömer Lütfi Barkan, “Türk-İslâm Toprak hukuku tatbikatının Osmanlı İmparatorluğunda aldığı şekiller, I, Mâlikâne-divânî sistemi”, *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, İstanbul 1939, II, 119-184.

⁴¹ BA, TD, nr. 19.

⁴² BA, TD, nr. 998.

⁴³ KK. TD, nr. 139.

Büğdüz	1/2	1/2	1/2
Çarık	1	1	1
Çarpapa (Kara-Halil)	—	1	1
Gökce-Öyük	—	—	1
Gök-Gün	—	—	1
Gümüş-Tekin	1	1	1
İdris	—	1	1
İl-Melik	1	1	1
İnceğiz	—	—	1
Kara-Taş	—	1	1
Karsalar (Bayad)	1/8	1/8	1/8
Kızıl-Kaya	—	1	1
Kızılca	1/2	1/2	1/2
Kulpak	1	1	1
Kuyucak	—	1	—
Küllüce	—	—	1
Lodran	1	1	1
Mikâil-Hisârı	1	1	1
Bucur (Mucur) ve			
Koz-Ağacı	1/2	1/2	1/2
Serce (Seyfe-Saray)	1	1	1
Umur-Köy	—	1	1
Yazı-Kınık	1	1	1
Yazı-Yemin	—	1	1

Mâlikâne hissesinin tamamı Ahi Evrân vakfına âit olan yerlerin 1; yarısına âit olan yerlerin 1/2 ve sekizde birine âit olan yerlerin 1/8 rakamlarıyla ifâde edildiği bu tabloda, vakfa tahsis edilen köy ve mezraaların tamamı, coğrafi sâha olarak Kırşehir bölgesinde yer alıyordu. Bu köy ve mezraaların 1485'de 14 iken, 1526'da 22'ye ve 1584'de 26'ya yükseldiği ve dolayısıyla 1485'de vakfa âit olan yerlerin, sonraki tarihlere göre az olduğu nazarı dikkati celb etmektedir. Elde mevcut vakfiye sûretlerinin XX. asrın ilk yarısında çıkartılmış olması ve hiç şüphesiz vakfa âit yerlerin o zamanki durumlarını bize bildirmiş bulunması göz önüne alınırsa, 1485 yılında vakfa tahsis edilen yerlerin az olmasını, vakfiyenin tanzimi sırasında vakfedilen yerlerin fazla olmadığı, fakat zamanla bâzı ilâveler yapıldığı şeklinde izah etmek mümkün olmaktadır. Zâviyenin vakıflarını teşkil eden bu köy ve mezraalardan başka, Tapu defterlerinde iki çiftlik yerin⁴⁴ ve bir değirmenin de Ahi Evrân vakıfları arasında yer aldığı

⁴⁴ Osmanlı vakfiyelerinde çiftlik denilince, çok defa bundan belli bir toprak bölümü dışında, orada bulunan binâları, hayvanları, tohumluk tahılı, çift âletlerini ve hattâ bir takım köle ve câriyeleri içine alan zirâî bir bütünlük anlaşılmaktadır (Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf" mad., *İslâm Ansiklopedisi*, s. 157).

görülmektedir⁴⁵. Mezkûr değirmenin tamamı vakfa âit olmayıp, burada Şeyh Kaya zâviyesi ile Ahi Evrân'ın evladlarından Ahi Mes'ud'un ve Mahmud'un mirasçılarının hissesi dahi vardı⁴⁶.

Tabloda yer alan köy ve mezraaların büyük bir kısmının mâlikâne hissesinin tamamı Ahi Evrân vakfına âit olmakla beraber, bir kısım yerlerin mâlikâne hissesinin 1/2 sinin, veyahutta 1/8 inin Ahi Evrân vakfının tasarrufunda bulunduğu görülmektedir. Bu durumda olan yerlerin mâlikâne hissesi, Ahi Evrân vakfı ile Kırşehir'in merkezindeki Âşık Paşa, Şeyh Süleyman-ı Türkmânî ve Caca Bey câmii vakfı tarafından ortaklaşa tasarruf edilmekte veya Ahi Evrân'ın evladlarından Ahi Mes'ud ve Ramazan'a mülk olarak tahsis edilmiş bir durumda bulunmakta idi. Bu vaziyette olan yerlerden, Büğdüz köyü⁴⁷ ile Bucur (Mucur) köyü ve Koz-Ağacı mezraasının⁴⁸ mâlikâne hâsılının yarısı Âşık Paşa vakfına ve diğer yarısı Ahi Evrân vakfına âit olduğu gibi, Kızılca köyünün mâlikâne hâsılının yarısı Şeyh Süleyman-ı Türkmânî vakfına, diğer yarısı ise Ahi Evrân vakfına âit idi⁴⁹. Kezâ, Karsalar (Bayad) köyünün mâlikâne hâsılının yarısı 1485'de Ahi Mes'ud; 1526 ve 1584 tarihlerinde ise Ahi Mes'ud ile Ahi Ramazan tarafından tasarruf olunmakta; geriye kalan hâsıl ise Ahi Evrân vakfı ile, Caca Bey câmii ve Âşık Paşa vakfına âit bulunmakta idi⁵⁰.

1485'de Ahi Evrân zâviyesinin vakıflarını teşkil eden köy ve mezraalardan bâzı yerlerin sâdece divânî hâsılı, bâzı yerlerin ise divânî-mâlikâne hâsılı tefrik edilmeden toplam vergi hâsılı verilmekle beraber⁵¹, bu yerlerin mâlikâne hâsılı hakkında bir kayda rastlanılmamaktadır. Bu bakımdan mezkur tarihte vakfa ne kadar gelir geldiğine dâir bir fikir beyan

⁴⁵ BA, TD, nr. 19, s. 281, 288; BA, TD, nr. 998, s. 674; KK, TD, nr. 139, 56a, 279a.

⁴⁶ Bk. bk. not 36.

⁴⁷ BA, TD, nr. 19, s. 289; BA TD, nr. 998, s. 677; KK, TD, nr. 139, 31a-b, 279a.

⁴⁸ Bugün Mucur ismiyle Kırşehir'e bağlı kazâ merkezi olan bu köyün adı 1485 ve 1526 tarihlerinde Bucur şeklinde kaydedildiği halde (BA TD, nr. 19, s. 283-284; BA TD, nr. 998, s. 680), 1584'de Mucur adı altında zikredildiği görülmektedir (KK, TD, nr. 139, 81a-82b, 279a). Bu durumda bugünkü Mucur kazâsının kadim adının Bucur olduğu ortaya çıkmakla beraber, bu ismin hangi sebeple Mucur'a tahvil olunduğu şimdilik bilinmemektedir.

⁴⁹ BA, TD, nr. 19, s. 281; BA, TD, nr. 998, s. 675; KK, TD, nr. 139, 11b-12a, 278b.

⁵⁰ 1485'de Karsala (BA, TD, nr. 19, s. 284) ve 1526'da Karsalar mezraası adı altında kaydedilen bu yerin (BA, TD, nr. 998, s. 678), 1584'de Karsalar adıyla bilindiği, Bayad adıyla anıldığı ve artık köy statüsüne hâiz olduğu görülmektedir (KK, TD, nr. 139, 14a-b, 279a).

⁵¹ Meselâ bk. BA, TD, nr. 19, s. 281, 283-284, 288-289.

etmek mümkün olamamaktadır. Böyle olmakla beraber köy ve mezraalardan vakfın 1526'da itibârî bir tahminle 25.304 akça⁵²; 1584'de ise 32.790 akça gelir sağladığı görülmektedir⁵³. 1526'da vakfın hissesinin olduğu değirmenin ne kadar gelir getirdiği bilinmediği halde⁵⁴, 1584'de değirmenli bir çiftliğin 940 akça gelir getirdiği⁵⁵, 1584'de köy ve mezraalardan gelen gelire bu gelir ilâve edildiğinde, zâviyenin bu tarihte toplam 33.730 akça gelire mâlik bulunduğu anlaşılmaktadır. Vakfın gelirinin 1526'ya nazaran 1584'de fazla olması, şüphesiz, vakfa âit yerlerin 1526'da 22 adet köy ve mezraa iken, bu sayının 1584'de 26'ya yükselmesinden; 1485 ve 1526'da mezraa olarak kaydedilen ve büyük bir kısmı konar-göçer aşiretlerin ziraat mahalli olan yerlerin 1584'de köy halinde zikredilmesinden ve bunun yanı sıra köylerdeki nüfusun 1526'ya nazaran daha da tezâyüd bulmasından neş'et etmiş olmalıdır⁵⁶.

Ahi Evrân zâviyesi şeyhleri, esnaf teşkilâtlarında "şedd ü bend", diğer bir deyimle "kuşak veya peştemal" sarma, yâni icâzet-nâme verme selâhiyetine sahip olduğundan, icâzet-nâme merasimi sırasında kendilerine

⁵² BA, TD, nr. 998. Vakfın gelir meblağı olan bu rakam defterden tek tek hesaplandığından, buna mehaz olarak belirli bir yer göstermek mümkün olmadı.

⁵³ KK, TD, nr. 139, 279a.

⁵⁴ BA, TD, nr. 998.

⁵⁵ KK, TD, nr. 139, 279a.

⁵⁶ 1485 ve 1526 tarihlerinde mezraa olarak kaydedilen yerlerde zirâatçilik yapan Varsak, Yüzde-Pâre, Öz-Yar, Öz-Kiş ve Kuru-Göllü adıyla bilinen konar-göçer teşekküllerin veya bu teşekküllere tâbi olan cemâatlerin büyük bir kısmının 1584'de bu mezraalarda meskûn bir halde buldukları ve bu yerlerin artık köy olarak zikredildiği görülmektedir. Mezraa olupta, 1584'de köy statüsüne hâiz olan yerler arasındaki Bügdüz, Çarpı (= Kara-Halil), Kara-Taş, Kızıl-Kaya ve Kulpak köylerinde Varsaklara tâbi Kara-Başlı cemâatinin (KK, TD, nr. 139, 29b-30a, 31a-32a, 33a-b), Çarık köyünde Varsaklar'dan Yayılar cemâatine tâbi Güzler cemâatinin (KK, Aynı defter, 35b), Lodran köyünde Baş-Getüren cemâatinin (KK, Aynı defter, 25b-26a) sâkin olduğu, Gümüş-Tekin (Vakfiyyede: Gümüş-Künbet) köyünde Yüzde Pâre Yörüklerinin (KK, Aynı defter, 41b-42a), Ahi-Boz köyünde Yüzde-Pâre tâifesinden Öksüzlü Yörüklerinin (KK, Aynı defter, 47a-b), Baran-Ağılı köyünde Yüzde-Pâre Yörüklerinden Şâbanlu cemâatinin (KK, Aynı defter, 46a), Gökce-Öyük (Gökce-Deniz) köyünde Yüzde-Pâre Yörüklerinden Kuştemur cemâatinin (KK, Aynı defter, 48b-49a) ve Yazı-Kınık köyünde ise Kuru-Göllü Yörükleri'nin (KK, Aynı defter, 55a) meskûn bulunduğu bilhassa belirtilmelidir. Bunun yanı sıra, 1485'de 17 nefer vergi nüfusu olan (BA, TD, nr. 19, s. 281) ve 1526'daki nüfusu tesbit edilemeyen (BA, TD, nr. 998, s. 675) Kızılca köyünün, 1584'de 79 hâne, 1 pîr-i fânî ve 14 nefer vergi nüfusuna (KK, TD, nr. 139, 11b-12a); 1485'de 34 nefer (BA, TD, nr. 19, s. 283-284), 1526'da 70 hâne, 32 mücerred vergi nüfusu olan Bucur (= Mucur) köyünün (BA, TD, nr. 998, s. 680), 1584'de 259 hâne vergi nüfusuna mâlik olduğu (KK, Aynı defter, 81a-82b) da zikredilmelidir.

bâzı hediyeler verilmekte idi. İşte vakfa âit olan yerlerden gelen gelirlerin yanı sıra, verilen bu hediyeler de zâviye için hiç şüphesiz bir gelir kaynağı olmaktadır⁵⁷. Fakat bu hediyelerden zâviyenin ne kadar bir gelir sağladığı bilinmemektedir.

Ahi Evrân vakfiyesindeki şartlardan ve 1584 tarihli Tapu defterinden anlaşıldığına göre⁵⁸, zâviyenin gelirinden Ahi Evrân'ın âilesinden olup, babadan oğula intikal eden zâviye şeyhi ile, yine aynı âileden olan ve vakfın gelirini toplayan vakıf mütevellisine ve vakıf nâzırına günde birer akça verilmekte ve geriye kalan meblâğ zâviyeye gelip giden misafirlerin ağırlanması için sarfedilmekte idi. Misafirlerin ağırlanması bütün zâviyelerin en önemli vazifeleri arasında yer almakla beraber, Ahi Evrân zâviyesi şeyhlerinin vakfın geliri olan meblâğı misafirlerin ağırlanması için nasıl sarfettiklerine dâir bir malûmata sahip bulunmamaktayız. Gülşehri'nin Ahi Evrân'ın vefatından sonra bile her gün yüz kişiye yemek verildiğini ve Ahi Evrân'ın hayatta iken misafirlerine ikram ettiği helvayı bizzat pişirdiğini söylemesi⁵⁹, ahilik ve fütüvvet geleneklerine göre bunun öneminin bu zâviyede herhalde biraz daha artmış olabileceğini göstermektedir.

Ahi Evrân zâviyesinin asıl husûsiyeti, hiç şüphesiz debbağların ve dolayısıyla esnaf teşkilâtlarının üzerindeki nüfuzu idi. Bilindiği üzere, esnaf teşekküllerinin idârî kadroları içinde yer alan Ahi Baba, Duacı, Yiğitbaşı, Kethudâ, Ustabaşı, Çavuş ve Bayrakdar gibi vazifelilere icâzet-nâme vermek hak ve selâhiyeti Ahi Evrân zâviyesi şeyhlerine âit idi. Böyle olmakla beraber bu nüfuzun Osmanlı Devleti'nin her bölgesi için geçerli olmadığı⁶⁰, Anadolu, Rumeli, Bosna⁶¹ ve hatta Kırım'daki esnaf teşkilâtları tarafından

⁵⁷ Afet İnan, *Aperçu général sur l'histoire économique de l'Empire Ottoman, Publications de la Société d'Histoire Turque*, İstanbul 1941, s. XVIII-XIX; F. Taeschner, "Kırşehir'de Ahi Evrân zâviyesinin mütevellisine âit 1238/1822-23 tarihli bir berat", Şükrü Akkaya trc., *VD*, Ankara 1956, III, 93-96.

⁵⁸ KK, *TD*, nr. 139, 279a.

⁵⁹ F. Taeschner, *Mesnevi*, s. 69; Krş. S. Faroqhi, *Anadolu'da şeyh âileleri*, s. 207.

⁶⁰ Ahi Evrân zâviyesinin debbağlar ve esnaf teşkilâtlarıyla olan münasebetleri, ilk olarak VI. Gordlevskij tarafından incelenmekle beraber ("Les Derviches de l'Ordre d'Akhi Evran et les Corps de Métier en Turqui", *Izvestija Akademi Nauk SSSR = Bulletin de l'Academie des Sciences de l'URSS*, 1927, nr. 15-17, s. 1171-1194), bu makale maalesef görülemezdir. Makalelerinin Fransızca özeti için bk. Georges Vajda, "Les Corps de Métiers en Turquie d'après deux publications de V. Gordlevskij", *Revue des études islamiques*, 1934, VIII, 79-88.

⁶¹ Bosna'daki esnaf teşkilâtı Ahi Evrân zâviyesi şeyhlerine bağlı olduğundan, son defa olarak 1888-1889 yıllarında Ahi Evrân zâviyesi şeyhi olan Mustafa Şükrü bizzat buraya gelmiş ve burada kuşanma tecdidi, esnaf arasındaki ihtilafların halli gibi vazifelerini yaptıktan

tanındığı anlaşılmaktadır⁶². Zaman zaman bâzı esnâf teşkilâtlarının Ahi Evrân şeyhlerinden icâzet-nâme istemediği görülmekle beraber, Devletin merkeziyetçi idâresinde esnafın kontrol mekanizmasını sağlayan Ahi Evrân şeyhleri, verilen fermânlarla her zaman desteklenmişlerdir⁶³. Bu hususla alâkalı olarak verilen fermânlarda, esnaf görevlilerinin Ahi Evrân şeyhlerinden icâzet-nâme almaları emredilerek, bir defa görevlerine tâyin edildikten sonra kendilerine Ahi Evrân'ın mânevî evladları olarak saygı gösterileceği; emirlere ve teşkilât geleneklerine uymayan kimselerin dışarıdan müdahale olmaksızın cezalandırılacakları bildirilmiştir⁶³.

Ahi Evrân zâviyesinin esnaf teşkilâtları üzerinde bir nüfuzu olmasına rağmen, zâviyenin Konya'daki Sadreddîn-i Konevî zâviyesi gibi⁶⁴, hem binâ, hem gelir ve hem de vakıfları bakımından orta büyüklükte bir kuruluş olduğu görülmektedir. Buna mukabil, aynı bölgede bulunan Hacı Bektaş-ı Velî zâviyesi ise, gelir ve vakıflarının yanı sıra⁶⁵, binâ bakımından da Ahi Evrân zâviyesinden daha büyük bir kuruluş idi.

sonra, son Ahi Baba vekilini de seçmiş ve eline 23 Rebiülâhır 1306 (27 Aralık 1888) tarihli bir icâzet-nâme vermiştir (Hamdiya Kreşevljakoviç, *Esnafi i obrti u starom Sarajevu*, Sarajevo 1958, s. 57).

⁶² Frans Taeschner, "İslâm Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet) teşkilâtı", Fikret Işıltan trc., *İFM*, İstanbul 1955, XV/1-4, 24.

⁶³ Bk. yk. not 57. Ayrıca bk. S. Faroqhi, *Anadolu'da şeyh âileleri*, s. 218-219.

⁶⁴ S. Faroqhi, *The Zaviye of Sadreddîn-i Konevî*, s. 146-147.

⁶⁵ S. Faroqhi, *Anadolu'da şeyh âileleri*, s. 209-210.